

Privire retrospectivă asupra Arhivelor orașenești Sibiu, Bistrița și Brașov

Peter Moldovan

Începând din epoca medievală și până în secolul al XIX-lea – cu excepția perioadei anilor 1784-1790 din timpul împăratului Iosif II –, Transilvania a evoluat, din punctul de vedere al relațiilor politice interne, ca un teritoriu a trei națiuni privilegiate: germanii¹ (sași), maghiarii și secuii. Fiecare dintre ele a dispus de un teritoriu în cadrul căruia exercita, în condiții de autonomie, propria politică juridicțional-administrativă. Sașii s-au organizat în nouă scaune și două districte, care formau “pământul săsesc” (“*Sachsenland*”), numit mai târziu “pământul crăiesc” (“*Königsboden*”; “*fundus regius*”)².

Studiul de față își propune să prezinte evoluția istorică și instituțională a trei Arhive orașenești cu specific săsesc, și anume Sibiu, Brașov și Bistrița.

Orașul Sibiu a ocupat de la început o poziție principală. Ea a fost reședința nu numai a scaunului central Sibiu, ci și a așa-numitei “Provincii Sibiu”, alcătuită din alte șapte scaune săsești³. Sibiul a fost considerat timp îndelungat drept capitala pământului săsesc. La rândul său, Brașovul a fost reședința districtului săsesc omonim, numit și “Țara Bârsei”. În ceea ce privește Bistrița, aceasta a fost reședința districtului săsesc cu același nume, cunoscut și sub denumirea de “*Nösnerland*”.

Cele trei orașe s-au constituit în decursul evului mediu în redutabile centre meșteșugărești și au dispus de o puternică bază economică. Libertățile comerciale în beneficiul dezvoltării lor continue au fost consfințite prin privilegiile acordate sau întărite de către regii Ungariei. La acestea s-au adăugat convențiile comerciale, de asemenea cu valoare de privilegiu, încheiate cu domnitorii Țării Românești și ai Moldovei. Din importanța practică a privilegiilor a rezultat interesul orașelor de a li se acorda o grijă deosebită și ca acestea să fie păstrate în locuri special amenajate⁴.

¹ Populația germană, care a fost colonizată în Transilvania în valuri succesive, începând cu domnia regelui maghiar Géza II (1141-1162), este cunoscută sub denumirea de “sași” (“*Sachsen*”). Coloniștii germani au preluat denominativul “sași” la mai mult timp după așezarea lor în Transilvania. Termenul “*Saxones*” a fost folosit de la început în cancelaria regală a Ungariei. Se poate deduce că germanii din Transilvania l-au preluat de acolo. Noi vom utiliza în continuare, pentru a exprima specificul german din Transilvania, termenii “sași” și “săsesc”.

² Franz Zimmermann, *Das Archiv der Stadt Hermannstadt und der Sächsischen Nation*, ediția a doua, Sibiu, 1901, p. 1-2.

³ *Hermannstadt und Siebenbürgen. Die Protokolle des Hermannstädter Rates und der Sächsischen Nationsuniversität, 1391-1705* (editori Käthe Hientz, Bernhard Heigl și Thomas Șindilariu), Sibiu, 2007, p. 9-10.

⁴ Cf. Ioan Mărcuș, *Cu privire la prelucrarea tehnico-științifică a materialelor documentare create de instituțiile din Transilvania*, “*Revista Arhivelor*”, 1962, 2, p. 265-280 (266).

În evoluția Arhivei instituționalizate din Transilvania în perioada medievală, se disting două etape majore: etapa de maximă înflorire a capitlurilor și a conventurilor și etapa de “maturizare” a Arhivelor orășenești. O legătură de determinare între cele două stadii poate fi doar bănuită. În schimb, cert este că în ambele etape “s-a scris” istoria instituționalizată a arhivisticii.

Conform unui drept acordat în vechime, capitlurile și conventurile din Regatul Ungariei eliberau documente în legătură cu afacerile juridice ce se încheiau la sediile lor. Totodată, ele aveau dreptul de a emite hrisoave cu ocazia întăririi de posesiuni sau a introducerii în posesiune a unei persoane. Aceste instituții, numite și “*loca credibila*” (“locuri de adevărire”), luau în custodie sau în păstrare astfel de hrisoave originale și eliberau, la cerere, copii autentificate (“*transsumpta authentica*”). De asemenea, întocmeau copii legalizate ce erau folosite în scopul multiplicării sau a adevăririi în afara instituțiilor capitulare sau conventuale. Ca urmare a acestor activități, Arhivele capitulare sau conventuale au intrat în posesia unei bogate zestre de hrisoave și de registre de protocoale. În perioada lor de înflorire, în Regatul Ungariei au existat 29 de capitluri și 37 de conventuri. Au decăzut odată cu pătrunderea turcilor în anul 1526. Unele Arhive capitulare sau conventuale fie au fost distruse, fie s-au desființat, iar altele au renăscut abia în secolele al XVII-lea și al XVIII-lea⁵.

Specialiști consacrați au oferit evaluări cumulative cu privire la evoluția unor Arhive orășenești din Transilvania. Un prestigios istoric și arhivist, referindu-se la Arhiva orașului Sibiu, aprecia că istoria modernă a acestei Arhive își are începuturile la mijlocul secolului al XVI-lea, în contextul întocmirii primului inventar⁶ al privilegiilor orașului. Arhivistul Gernot Nussbächer a realizat, în urmă cu deja 40 de ani, o periodizare a istoriei Arhivelor orășenești din Transilvania, până la momentul introducerii sistemului de registratură, identificând patru faze evolutive⁷. Noi ne propunem în continuare să indicăm momentele principale care au jalonat evoluția celor trei Arhive orășenești, până în momentul etatizării lor.

1. Momentul Christian Pomarius

De numele lui Christian Pomarius (Baumgarten) se leagă un moment important pentru istoria arhivelor din Transilvania, în general. Este vorba de întocmirea primelor inventare de arhivă cunoscute și păstrate până azi, în original sau sub formă de copie. Despre personalitatea multiplă de umanist a lui Pomarius s-au elaborat sinteze temeinice⁸. I s-au scos în evidență contribuțiile în domeniul

⁵ Franz Zimmermann, *Über Archive in Ungarn. Ein Führer durch ungarländische und siebenbürgische Archive*, “Archiv des Vereines für siebenbürgische Landeskunde”, serie nouă, 23 (1890), Sibiu, 1890, p. 617-746 (620-621).

⁶ Gustav Gündisch, *Zur Geschichte des Archivs der Stadt Hermannstadt und der sächsischen Nation, in 120 Jahre öffentliches Archiv in Siebenbürgen*, Sibiu, 1996, p. 88.

⁷ Gernot Nussbächer, *Sisteme de arhivare înainte de introducerea sistemului de registratură în unele arhive orășenești din Transilvania*, în *Culegere de referate. Sesiunea 1969*, București, p. 143-148 (148).

⁸ Cf. Dr. Richard Schuller, *Christian Pomarius. Ein Humanist und Reformator im Siebenbürger Sachsenlande*, “Archiv des Vereines für siebenbürgische Landeskunde”, 39 (1913) p. 185-246;

Reformei, a ordonării arhivei săsești și a cartografiei. Pomarius s-a aflat în legătură, de pildă, cu Johannes Honterus, reformatorul Brașovului, și cu umanistul de origine croată, Antonius Verantius. A trăit în primii 65 de ani ai secolului al XVI-lea, o epocă tumultuoasă în istoria Transilvaniei. A fost implicat în intrigile politice ale judeului primar al Bistriței, Thomas Werner, în contextul luptei pentru supremație în Transilvania, dintre otomani și Habsburgi⁹. În anul în care devine notar provincial la Sibiu (1546), Pomarius întocmește inventarul privilegiilor existente în Arhiva orașului Sibiu, sub titlul "*Regestum literarum in cellas ordinantarum*". Părăsește Sibiul în anul următor și se stabilește pentru o vreme la Cluj. În 1551 obține funcția de notar în cadrul Magistratului orașului Brașov. În 1552 întocmește inventarul documentelor orașului Brașov, pe care îl dotează la începutul anului 1553 cu o dedicație. Într-un studiu mai vechi¹⁰ s-a afirmat că primul inventar al Arhivei Bistriței, întocmit prin anii 1557 sau 1558 este de asemenea opera lui Christian Pomarius. Este meritul arhivistului Gernot Nussbächer de a fi demonstrat că "paternitatea" aceluia inventar, realizat în 1562, aparține de fapt lui Georgius Seraphin. Acesta din urmă i-a urmat lui Pomarius în funcția de notar al orașului Bistrița, îndeplinind această funcție între anii 1541 și 1563¹¹. Inventarul lui Seraphin înregistrează un progres și prin faptul că, spre deosebire de inventarele lui Pomarius, scrise exclusiv în limba latină, acesta este bilingv, latin-german.

În studiile dedicate primelor inventare de arhivă ale orașelor Sibiu, Brașov și Bistrița, s-au analizat prea puțin condițiile politice în care au fost întocmite. Este de remarcat că, atunci când s-au conceput primele inventare, s-a pus accent pe consemnarea privilegiilor orașelor și ale sașilor, în general. Acest fapt trimite la un interes special al sașilor de a scoate la lumină privilegiile lor în acel moment. Este de observat că, deși s-a aflat timp de patru ani la Cluj, în calitate de notar, aici Pomarius nu a procedat la o inventariere a privilegiilor orașului¹². Pe de altă parte, istoricii Gustav Seivert și Carl Joseph Eder l-au învinuit pe Pomarius de ignoranță și de neștiință. Motivul incriminării l-a constituit dedicația la inventarul arhivei Sibiului. În scurtul excurs istoric oferit în cadrul dedicației, Pomarius așează colonizarea sașilor în Transilvania abia în timpul regelui Bela IV (1235-1270). Judecata celor doi istorici se vrea aspră, neiertându-i lui Pomarius faptul că a comis o asemenea eroare, în condițiile în care a consemnat în regestele pe care le-a întocmit și actul de întărire al

Konrad G. Gündisch, *Christian Pomarius und die Reformation in Nösnerland*, în *Luther und Siebenbürgen. Ausstrahlungen von Reformation und Humanismus nach Südosteuropa*, Viena, 1985, p. 114-134 ; G. Nussbächer, *Din activitatea arhivistică a lui Christian Pomarius*, "Revista Arhivelor", 1965, 2, p. 169-180.

⁹ K. G. Gündisch, *op. cit.*, p. 114 ș. u.

¹⁰ Fr. Zimmermann, *Urkunden des Stadtarchivs Bistritz in Siebenbürgen von 1286 bis 1526*, în "Archivalische Zeitschrift", 12 (1887), p. 75-77 (75).

¹¹ G. Nussbächer, *op. cit.*, p. 178-179; Idem, *Contribuții la istoricul arhivei Bistriței în secolele XVI-XX*, în "Revista Arhivelor", 1970, 1, p. 7-21 (7-8); cf. *Filiala Arhivelor Statului, județul Bistrița-Năsăud*, București, f. a., p. 12.

¹² Primul inventar arhivistic al orașului Cluj a fost întocmit de către Georgius Diosi în anul 1592. Meritul lui Diosi este acela de a fi făcut accesibil în limba maghiară conținutul documentelor latinești. (Cf. G. Nussbächer, *Sisteme de arhivare*, p. 143.)

actului privilegiat al regelui Andrei II (1205-1235), acordat sașilor din Transilvania, vestitul “*Andreanum*” (1223)¹³.

2. Valorile documentare ale arhivelor orășenești

Valoarea practică, în timp, a privilegiilor, și simțul ordinii specific german, au constituit “abia” în care s-a “sedimentat” prin vreme, la nivelul celor trei arhive orășenești din Transilvania, un tezaur documentar cu o valoare excepțională, aproape inegalabilă în peisajul arhivistic românesc. Calitatea Sibiului, Bistriței și Brașovului de orașe dezvoltate economic în evul mediu, a determinat existența în sânul lor a unui mediu cultural de nivel înalt și, implicit, crearea unor valori culturale remarcabile.

Printre arhivaliile cele mai spectaculoase și interesante din arhiva Sibiului se numără manuscrisul (“*Kunstbuch*”) lui Hans Haasenwein din Landshut (Bavaria) și al lui Conrad Haas din Dornbach (Austria), “gardian artificial” imperial și maestru pirotehnist în Ungaria și Transilvania. Manuscrisul a fost întocmit între anii 1417 și 1569 și se referă la fabricarea prafului de pușcă și la fabricarea pieselor de artilerie și a mașinăriilor de război. În legătură cu acestea din urmă, manuscrisul conține mai multe schițe. Scrisorile adresate de către Martin Luther lui Johannes Honterus și lui Mathias Ramassi, parohul orășeneșc al Sibiului, precum și scrisori semnate de umanistul și reformatorul Philipp Melanchthon, s-au păstrat numai în copie¹⁴. În schimb, s-a păstrat în original opera notarului sighișorean Georg Krauss, “*Siebenbürgische Chronik 1608-1665*”, cea mai importantă scriere a istoriografiei săsești al secolului al XVII-lea.

Categoria hrisoavelor privilegiale este bogat reprezentată în arhivele orășenești. În arhiva Sibiului se păstrau 580 de hrisoave originale emise de regii Ungariei. Cel mai vechi hrisov original pe pergament datează din anul 1306 și a fost emis de cancelaria regelui Otto al Bavariei. Arhiva orașului Bistrița a fost apreciată într-un studiu din anul 1845 ca fiind a treia ca mărime și ca valoare din Transilvania, după Arhiva capitulară a Albei-Iulia și a Arhivei Națiunii Săsești¹⁵. Cel mai vechi document original data din anul 1291¹⁶. În arhiva brașoveană se păstrau șapte hrisoave provenite de la regele Ludovic I (printre care și cel mai vechi document original, datat la 1353), 62 de hrisoave de la regele și împăratul Sigismund de Luxemburg și 79 de hrisoave de la regele Matthias Corvinus. O importanță aparte o reprezintă colecțiile Fronius și Schnell, constituite de către tânărul arhivar, în vârstă de doar 22 de ani, Eduard von Fronius în anul 1819, respectiv de către arhivarul Friedrich Schnell în anul 1846. Ele conțin un număr însemnat de hrisoave emise de

¹³ Gustav Seivert și Carl Joseph Eder, *Beschreibung der vom Hermanstädter Notarius Christian Pomarius im Jahre 1546 verfaßten Regesten der damals im sächsischen National-Archiv befindlichen Urkunden*, “Archiv des Vereines für siebenbürgische Landeskunde”, serie nouă, III (1854), p. 197; K. G. Gündisch, *op. cit.*, p. 114.

¹⁴ Fr. Zimmermann, *Das Archiv der Stadt Hermannstadt*, p. 157 ș. u.

¹⁵ Eugen von Friedenfels, *Die Archive Siebenbürgens als Quellen vaterländischer Geschichte*, în “Archiv des Vereines für siebenbürgische Landeskunde”, Sibiu, 4 (1845), p. 3-29 (22).

¹⁶ G. Nussbächer, *Contribuții la istoricul arhivei Bistriței*, p. 6; Fr. Zimmermann, *Über Archive in Ungarn*, p. 635.

domnitorii Țării Românești și de cei ai Moldovei¹⁷. La acestea s-a adăugat colecția alcătuită de arhivarul Friedrich Stenner în timpul activității sale (1878-1903).

Dezbaterile, cu caracter administrativ sau judecătoresc, din cadrul Magistratelor orășenești, s-au consemnat în scris încă din evul mediu. Protocolul orașului s-a păstrat pentru orașul Sibiu începând din anul 1522, pentru orașul Bistrița din anul 1517 și pentru orașul Brașov din anul 1558¹⁸.

Sașii, în calitate de "*hospites*" chemați în Transilvania de către regii ungari, și-au fundamentat libertățile și drepturile politice pe privilegiile acordate lor de-a lungul vremii de către suverani. Ei au știut să le afirme tăria incontestabilă și au fost vrednici să le utilizeze în toate momentele de criză politică, precum și în disputele dietale. Gestul lipsirii de arhiva națională a fost interpretat de sași ca un act de deposedare de drepturi și de libertăți colective. Un astfel de moment s-a petrecut în timpul domniei împăratului Iosif II. Proclamându-se ștergerea tuturor privilegiilor, în anul 1787 s-a dispus să fie preluate toate privilegiile din Arhiva Națiunii Săsești și să fie depuse în Arhiva gubernială¹⁹. După Edictul de Restituție din 28 ianuarie 1790, a devenit de la sine înțeles că și actele privilegiale ale sașilor vor fi înapoiate. Comunitatea săsească a acordat o importanță deosebită acestei împrejurări, marcând momentul printr-o ceremonie specială.

La 23 mai 1790²⁰ la Casa Sfatului din Sibiu, locul inițial de păstrare a privilegiilor, erau prezenți noul comite al sașilor Michael von Bruckenthal, membrii Magistratului orașului și scaunului Sibiu. Distanța dintre casa Franckenstein, unde se afla sediul Guberniului, și Casa Sfatului a fost flancată de către cetățeni ai orașului. O delegație simbolică, compusă din membrii Centumviratului îmbrăcați în veșminte de paradă, s-a deplasat la Arhiva gubernială pentru a prelua privilegiile. Lădița în care se aflau a fost acoperită cu cuverturi prețioase și a fost așezată în caleașca luxoasă a comitelui sașilor, trasă de șase cai. Alaiul înainta solemn, în frunte cu oratorul orașului. Când caleașca a intrat în curtea Casei Sfatului, s-a dat onorul, bătându-se din tobe și sunându-se din trompete. Privilegiile au fost preluate ceremonios de către membri ai Centumviratului și au fost redepuse în Arhiva orașului Sibiu. După încheierea solemnității, întreaga asistență s-a întrunit în catedrala evanghelică și s-au ținut discursuri emoționante pe tema evenimentului petrecut²¹.

¹⁷ Idem, *Das Archiv der Stadt Kronstadt in Siebenbürgen*, "Archivalische Zeitschrift", 5 (1880) p. 106-117 (110-116).

¹⁸ G. Nussbächer, *Sisteme de arhivare*, p. 141.

¹⁹ Lista actelor privilegiale care au fost încorporate Arhivei guberniale a fost publicată de contele Jozsef Kemény în lucrarea *Notitia historico-diplomatica Archivi et Literalium Capituli Albensis Transsilvaniae*, apărută la Sibiu în anul 1836.

²⁰ Franz Zimmermann, în broșura *Die Lage des Archivs der Stadt Hermannstadt und der Sächsischen Nation*, Viena, 1905, p. 6, stabilește ziua de 11 mai 1790 drept dată de desfășurare a evenimentului.

²¹ Michael Conrad von Heidendorf, *Eine Selbstbiographie. Mitgeteilt von Dr. Rudolf Theil*, în "Archiv des Vereins für Siebenbürgische Landeskunde", serie nouă, 18 (1883), p. 168-169; Béla Pukánszky, *Erdélyi százok és magyarok*, Pécs, 1943, p. 103-104.

3. Evoluția în timp a arhivelor orășenești

La nivelul secolelor al XVIII-lea și al XIX-lea, se poate constata că activitatea specifică a Arhivelor orășenești a ținut pasul cu modernizarea instituțională. După distrugerile de arhive din secolul al XVII-lea cauzate de crize politice (Sibiu, 1610) sau de incendii (Brașov, 1689), astfel de evenimente tragice nu s-au repetat. Se constată că s-a învățat din lecția unor astfel de dezastre. Atunci când pericolul plana asupra integrității arhivei, s-au luat măsuri de prevenire, recurgându-se la evacuarea lor în locuri sigure²². Înainte de introducerea, în cadrul Arhivelor orășenești și scăunale, a sistemului de registratură, în anii 1770, au existat preocupări în reordonarea colecțiilor de privilegii. Din ultima pătrime a secolului al XVII-lea se poate vorbi despre o activitate structurată în cadrul arhivei orășenești. Cel mai vechi jurământ “de serviciu” al arhivarului, păstrat până astăzi, este cel din anul 1681 al registratorului de arhivă al orașului și scaunului Sibiu²³.

De la înființare, în arhiva orașului Sibiu se păstra și arhiva Universității Națiunii Săsești. În 1790 registratura arhivei orașului s-a separat de cea a Universității Națiunii Săsești, însă spațiul de depozitare s-a utilizat în continuare în comun. Acesta a fost motivul pentru care activitatea arhivei era supravegheată de către doi inspectori, unul numit din partea Magistratului orașului, iar celălalt din partea Universității Săsești. În anul 1720 s-a înființat un post permanent de arhivar, ocupat atunci de Martin Schuller. În anii și în deceniile următoare, același post a fost ocupat și de alți arhivari. Sunt cunoscute numele lui Daniel Klockner, Andreas Czekelius von Rosenfeld, Christian Filtsch, Johann Andreas Leonhard, Andreas Brenner, Michael Conrad. Odată cu introducerea sistemului de registratură în anul 1772, au fost puse în uz registrele de intrare-ieșire și au fost angajați doi secretari de arhivă. Instrucțiuni care reglementau activitatea personalului de arhivă au fost emise în 1817²⁴. După jumătatea secolului al XIX-lea, mai exact în 1872, consilierul Magistratului Sibiu, Gustav Seivert, a fost desemnat arhivar al orașului. Cu un an mai devreme, Universitatea Săsească a creat la rândul ei un post de arhivar. Cel ales în această funcție, Wilhelm Wenrich, a întocmit până în 1874 un inventar al hrisoavelor emise până la anul 1500, în patru volume²⁵.

Arhivarii cunoscuți ai orașului Bistrița, în secolul al XVIII-lea și în prima parte a secolului următor, sunt: Jakob von Schanckenbank, Johann Gottfried Lani, Johann Gottlieb Connerth, Daniel Cziegler, Michael Bertleff și Georg Filkeni. Fiecare dintre ei s-a remarcat prin organizarea a câte unui sistem de ordonare a arhivei²⁶.

²² Exemple în acest sens există în anii 1849, 1916 sau 1944.

²³ Monica Vlaicu, *Arhivele Statului Sibiu, în 120 de ani de arhivă publică în Transilvania*, Sibiu, 1996, p. 17-49 (20).

²⁴ *Ibidem*, p. 18 ș. u.; Georg Duzinchevici, *Zur Geschichte des Stadtarchivs von Hermannstadt*, “Forschung zur Volks- und Landeskunde”, Sibiu, 2/1959, p. 75-96 (78 ș. u.)

²⁵ Fr. Zimmermann, *Das Archiv der Stadt Hermannstadt*, p. 171.

²⁶ G. Nussbächer, *Contribuții la istoricul arhivei Bistriței*, p. 9 ș. u.

O primă reinventare a privilegiilor orașului Brașov a fost realizată de către notarul Martin Seewaldt la sfârșitul secolului al XVII-lea²⁷. O nouă organizare a privilegiilor se produce în 1714 când, în contextul unei dispute teritoriale și vamale, medicul Johann Albrich copiază 423 de hrisoave, constituind codicele numit *Palladium Coronense*. În 1765 a fost rândul arhivarului Georg Michael Gottlieb von Hermann să întocmească un inventar al privilegiilor, în două volume. Johann Joseph și Joseph Franz Trausch²⁸ au întocmit un registru general al celor mai importante documente din anii 1700-1822. Cele mai vechi instrucțiuni prescrise arhivarului orașului Brașov, precum și jurământul lui “de serviciu”, s-au păstrat din anii 1782-1785²⁹. În aprecierea lui G. Nussbächer, Instrucțiunile conțin în esență principii arhivistice rămase valabile peste timp³⁰. Regulamentul de folosire a documentelor orașului Brașov, introdus în uz în 1881, a rămas în vigoare până în anul 1930³¹.

4. Epoca Franz Zimmermann

Un moment de cotitură în istoria Arhivei sibiene s-a petrecut în anul 1875, atunci când, în septembrie, Franz Zimmermann a fost ales arhivar al orașului Sibiu și al Universității Națiunii Săsești. În decursul unei activități de 30 de ani, Zimmermann a revoluționat activitatea arhivistică și a impus Arhivei orașenești trăsăturile unei instituții moderne și științifice³². Prin contribuția sa la formarea unor specialiști arhivari-paleografi, și-a pus amprenta asupra dezvoltării științifice a Arhivelor orașenești din Bistrița și Brașov.

Primul pas spre modernizare a fost făcut prin emiterea “Instrucțiunilor pentru Arhivă”, la 25 ianuarie 1876, pe baza căreia competențele arhivarului au sporit. Din acest an, Arhiva sibiană dispune de o registratură proprie și este declarată instituție publică. Zimmermann a întocmit un “Regulament al Arhivei”, care a intrat în vigoare la 15 februarie 1876. Acesta conținea normele pentru utilizarea documentelor. Ele puteau fi cercetate în scop științific la sala de studiu, special amenajată, și care funcționa după un orar fix.

Franz Zimmermann a introdus practica întocmirii rapoartelor de activitate a Arhivei, tipărite sub formă de broșură. Raportul primului său an de activitate oferă informații despre modul în care a fost utilizată arhiva în scopuri științifice, despre fondurile cu care a fost sporită zestrea Arhivei, despre situația bibliotecii Arhivei și despre situația spațiilor de arhivă și dotarea acestora³³.

²⁷ Idem, *Sisteme de arhivare*, p. 144.

²⁸ O listă a arhivarilor orașului Brașov din perioada anilor 1722-1916, a fost publicată de Gemot Nussbächer în *Contribuții la istoria Arhivei Brașovului în secolele XV-XVIII*, “Cumidava”, 4 (1970), p. 559-574 (572). Sunt enumerate 42 de persoane care au îndeplinit atribuții de arhivar.

²⁹ Elisabeta Marin, *Jurământul arhivistului, regăsit în primele Instrucțiuni pentru arhivarul orașului Brașov 1782-1785*, “Arhiva Românească”, 2 (1995), p. 161-163 (161).

³⁰ G. Nussbächer, *Arhiva orașului Brașov la sfârșitul secolului al XVIII-lea*, “Revista Arhivelor”, 1993, 1, p. 43-51 (47).

³¹ *Filiala Arhivelor Statului. Județul Brașov*, București, f. a., p. 37.

³² G. Gündisch, *Zur Geschichte des Archivs der Stadt Hermannstadt*, p. 89.

³³ Cf. Fr. Zimmermann, *Bericht des Archivamtes der sächsischen Nation und der Stadt Hermannstadt 1876-1877*, Sibiu, 1878, 15 p.

Zimmermann a avut convingerea că sarcina arhivarului nu constă numai în păstrarea zestrei arhiviste, ci și în sporirea acesteia. La inițiativa lui, Magistratul orașului a difuzat o adresă către deținătorii de documente. Aceștia au fost invitați să depună în Arhiva sibiană fondurile create înainte de anul 1850. Invitației i-au dat curs o serie de deținători, în principal foste bresle, manufacturi și case de comerț³⁴. Totodată, Zimmermann a militat pentru a se pune capăt obiceiului împrumutării arhivaliilor în afara incintei Arhivei³⁵. S-a născut o dispută pe această temă între Franz Zimmermann și episcopul Georg Daniel Teutsch, o personalitate consacrată prin scrierile sale istorice, care era adeptul practicii de împrumut la domiciliu a materialelor arhiviste³⁶.

Tot Zimmermann s-a preocupat și ca bogata zestre documentară a Arhivelor orășenești să fie cunoscută pe o arie largă a lumii științifice, dorind prin această strădanie să vină în întâmpinarea cercetării istorice europene. În 1878 a publicat în "Archivalische Zeitschrift" din München un articol în care oferea o prezentare de ansamblu a materialului arhivistic aflat în arhiva sibiană³⁷. În anii 1880 și 1887 a publicat în aceeași revistă de arhivistică câte o prezentare dedicată Arhivei orașului Brașov, respectiv Bistrița. Zimmermann s-a consacrat în egală măsură ca editor de documente. A fost fondatorul corpusului de documente *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*, contribuind la realizarea primelor trei volume³⁸.

În anul 1875, Zimmermann a demarat un curs de paleografie și diplomatică latină. A considerat, în mod firesc, cunoașterea paleografiei latine drept o premisă a activității științifice din Arhivă. Cea dintâi serie a cursului a fost absolvită de către patru cursanți. Partea teoretică a cursului a cuprins o introducere concisă, referitoare la termenii de bază din paleografie și diplomatică și a tratat despre sistemele de scriere din perioada romană și medievală, despre dezvoltarea generală a scrisului etc. Pentru partea practică a cursului a utilizat planșe cu facsimile după documente medievale și a constituit o colecție de mulaje sigilare. În toamna lui 1876, Zimmermann a întreprins o călătorie la Arhivele din München și din Graz, pentru a culege din experiența cursurilor de paleografie și diplomatică organizate acolo³⁹.

Printre participanții la cursul de paleografie și diplomatică susținut de Franz Zimmermann s-au numărat arhivarii Bistriței, Albert Berger, al Brașovului, Friedrich Stenner, precum și următorul arhivar al Sibiului, Eduard Georg Müller.

Albert Berger a fost angajat ca arhivar în anul 1888, cu scopul de a ordona arhiva veche a Bistriței, după planul elaborat de Zimmermann. În același an a

³⁴ G. Duzinchevici, *op. cit.*, p. 90.

³⁵ Practica împrumutului oficial de documente s-a aflat în uz și în cadrul Arhivei brașovene. În anii '40 ai secolului al XIX-lea, se discuta despre introducerea unui registru de evidență a actelor împrumutate pentru fiecare persoană. A se vedea: G. Nussbächer, *Arhiva Magistratului orașului Brașov, în al doilea sfert al secolului al XIX-lea*, "Revista Arhivelor", 1997, 2, p. 37-46 (40).

³⁶ *Hermannstadt und Siebenbürgen*, p. 19.

³⁷ Studiul a apărut în anul 1911 într-o nouă ediție, publicată sub egida editurii Arhivei sibiene.

³⁸ Până în prezent, au fost publicate 7 volume. Limita cronologică până la care s-a ajuns este anul 1486.

³⁹ Fr. Zimmermann, *op. cit.*, p. 9 ș. u.

absolvit cursul de paleografie și diplomatică. În 1891 Academia Română a inițiat, sub coordonarea lui Zimmermann, o acțiune de depistare și copiere a documentelor din arhivele orășenești ale Transilvaniei, care priveau istoria românilor. Din arhiva Bistriței s-au copiat, cu ajutorul lui Berger, un număr de 1.603 documente, dintre anii 1412 și 1693. În 1906, Albert Berger a întocmit inventarul general al arhivei Bistriței⁴⁰.

Friedrich Stenner a fost ales în funcția de arhivar al orașului Brașov în anul 1878, an în care Arhiva brașoveană devine compartiment de sine stătător, funcționând în vechea Casă a Sfatului⁴¹. În 1879, Fr. Stenner a participat la cursul de paleografie și diplomatică organizat de Zimmermann, iar câțiva ani mai târziu la acțiunea de depistare a documentelor privind istoria românilor, menționată mai sus. Pe parcursul acestei activități, Stenner a depistat scrisoarea comerciantului Neag din Câmpulung Muscel adresată judeului primar al Brașovului, Hans Benkner în anul 1521. Acest document s-a impus până astăzi ca cel mai vechi document de limbă română. Pentru descoperirea sa, Stenner a fost distins de statul român, în anul 1894, cu ordinul “Coroana României”⁴².

În ciuda înnoirilor pe care le-a impus, Franz Zimmermann a constatat, la un deceniu după instalarea sa ca arhivar al orașului, că activitatea compartimentului Arhivei stagna. Autoritatea tutelară, Magistratul orașului, nu a luat măsuri pentru a asigura spații de depozitare suficiente în raport cu marea cantitate de materiale arhivistice ajunse în arhiva orașului prin meritul lui Zimmermann. De asemenea, personalul Arhivei a rămas deficitar, iar leafa acestuia s-a situat sub nivelul celorlalți funcționari ai Magistratului și mult sub nivelul arhivarilor din Monarhia austro-ungară și din alte state europene. După ce atenționările repetate ale lui Zimmermann nu s-au bucurat de ecoul scontat, el a recurs la o modalitate inedită pentru a conștientiza deficiențele ce apăseau asupra Arhivei sibiene: a redactat un text în care dezvăluia lipsurile grave și insensibilitatea autorităților. A răspândit scrierea sa mai multor instituții culturale și la o serie de Arhive din Europa. Opiniile avizate ale destinatarilor le-a publicat sub formă de broșură, la Viena, în anul 1905⁴³. În anul următor Zimmermann a părăsit Arhiva sibiană, prin pensionare, dar a continuat să rămână prolific pe tărâm științific.

4.1. Succesorii: Georg Eduard Müller și Gustav Gündisch

G. E. Müller ocupa funcția de arhivar al Sibiului din anul 1895. În 1910 devine, prin titlatură, directorul Arhivei sibiene. Începând cu același an, a inițiat o

⁴⁰ G. Nussbächer, *Albert Berger*, în *Figuri de arhiviști*, București, 1971, p. 257-262 (258-260).

⁴¹ E. Marin, *Fritz Schuster – arhivarul orașului Brașov, 1916-1927*, “Revista Arhivelor”, 2004, 1-2, p. 240-245 (240).

⁴² Thomas Sindilariu, *Eine Unzahl von Klein- und Kleinschriften. Die Sammlung von Transsylvanica, Coronensia und Barcensia des Honterusgemeinde*, “Allgemeine Deutsche Zeitung für Rumänien”, 23 februarie 2007, p. 3; cf. G. Nussbächer, *Preocupări de evidență contemporană și de prelucrare arhivistică la Brașov în secolele XVI-XIX*, în *Ștefan Meteș la 85 de ani*, Cluj-Napoca, 1977, p. 161-165 (162).

⁴³ Fr. Zimmermann, *Die Lage des Archivs der Stadt Hermannstadt*.

dezbateri publică⁴⁴, militând pentru realizarea dezideratelor propuse de antecesorul său, Fr. Zimmermann: depășirea stării de subfinanțare a Arhivei prin transformarea acesteia într-o instituție științifică și construirea unui sediu propriu pentru Arhivă. Ambele obiective au fost atinse. În anul 1914, instituțiile Universitatea Săsească și Primăria orașului Sibiu au hotărât, prin contract, construirea unui edificiu al Arhivei. Construcția a fost proiectată de arhitectul sibian Josef Bedeus von Scharberg, care a utilizat drept model clădirea Arhivelor Statului din Schwerin⁴⁵. Pentru decorarea interioară a noii clădiri a Arhivei, G. E. Müller a propus realizarea unor tablouri care să înfățișeze momente “din istoria pământului săsesc”, și anume: instalarea în funcție a unui comite al sașilor, cuvântarea lui Albert Huet⁴⁶ la dieta de la Alba-Iulia, ceremonia de înmormântare a unui comite al sașilor și solemnitatea de retrocedare a arhivei națiunii săsești, confiscate în anul 1790⁴⁷. Nu deținem informații care să ateste faptul că aceste picturi ar fi fost executate⁴⁸. Întrerupte din cauza primului război mondial, lucrările la noua construcție au fost finalizate în anul 1923, când întregul material arhivistic al orașului și al Universității Săsești a fost transferat în noul sediu. Clădirea Arhivei⁴⁹ sibiene a fost primul edificiu din România construit cu destinația specială de a păstra și conserva arhivă.

Transformarea Arhivei Naționale Săsești din Sibiu într-o instituție științifică a rămas o dorință neîmplinită în perioada antebelică. După 1918, G. E. Müller și-a alăturat glasul altor intelectuali sași care militau pentru crearea unui institut de cercetări pe lângă Arhiva Națională săsească și pentru înființarea unei universități⁵⁰. Intențiile au prins contur în 1922. În sediul Arhivei sibiene s-a înființat o secțiune a Institutului de Studii Sud-Est Europene ce își avea sediul la București și era condusă de Nicolae Iorga. Secțiunea a cuprins două colective: unul săsesc și unul românesc, G. E. Müller deținând calitatea de președinte al colectivului săsesc. În 1936 activitatea secțiunii Sibiu a Institutului a încetat⁵¹, în același an G. E. Müller retrăgându-se din activitate.

În 1937 dr. Gustav Gündisch trece de la Muzeul Bruckenthal la conducerea Arhivei sibiene. Momentul coincide cu subordonarea Arhivei Naționale săsești către Biserica Evanghelică C. A. din România, G. Gündisch devenind astfel ultimul ei

⁴⁴ Cf. Georg Müller, *Bruckenthalisches Museum und Nationalarchiv als literarische Zentralstellen*, “Siebenbürgisch-Deutsches Tageblatt”, Sibiu, 11.148 (1910) p. 1; 11.149 (1910) p. 1-2; Idem, *Bau- und Organisationsfragen des Stadt- und Nationalarchivs in Hermannstadt*, “Siebenbürgisch-Deutsches Tageblatt”, Sibiu, 11.537 (1911) p. 4; 11.538 (1911) p. 4; 11.539 (1911) p. 4. Aduc mulțumiri colegei Dana Chițu pentru punerea la dispoziție a acestor publicații.

⁴⁵ M. Vlaicu, *op. cit.*, p. 31.

⁴⁶ Albert Huet a fost comite al sașilor între anii 1577 și 1607.

⁴⁷ G. Müller, *op. cit.*, p. 4.

⁴⁸ Cert este faptul că ele au întocmit la scară redusă, sub formă de machete.

⁴⁹ În cursul anului 2007, clădirea a fost retrocedată, pe calea legii, Consistoriului Superior al Bisericii Evanghelice C. A. din România, proprietarul ei de drept.

⁵⁰ Vasile Ciobanu, *Contribuții la cunoașterea istoriei sașilor transilvăneni 1918-1944*, Sibiu, 2001, p. 299.

⁵¹ *Ibidem*, p. 312.

director⁵². Activitatea lui Gustav Gündisch s-a menținut pe coordonatele impuse de către Franz Zimmermann. Astfel, el a reluat practica întocmirii și publicării rapoartelor de activitate anuală⁵³. În 1937 a publicat volumul IV al corpusului de documente săsești *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*. De asemenea, a pregătit spre publicare următoarele trei volume împreună cu colaboratorii săi⁵⁴.

S-a apreciat că, prin administrarea Arhivei Naționale săsești de către Biserica Evanghelică, activitatea acesteia s-a înviorat. A fost încheiat un acord cu Muzeul Bruckenthal, în baza căruia Arhiva a preluat de la aceasta o serie de arhive capitulare și de altă proveniență. În schimb, Arhiva a cedat Muzeului un număr însemnat de lăzi și de semne de breaslă, pe care le-a avut în proprietate.⁵⁵ Între 1938 și 1940 au fost preluate arhivele mai vechi de anul 1700 de la o serie de parohii evanghelice săsești. Acțiunea a fost inițiată împreună cu Consistoriul Regnicolar al Bisericii Evanghelice și ea viza conservarea în condiții sigure a arhivelor parohiale săsești vechi⁵⁶.

În 1940, Arhivei de Stat Centrale bavareze din München i-a fost remisă o transcriere a unui hrisov din anul 1290, al cărui original se afla la Arhiva Națională săsească. Este vorba de un hrisov emis de către așezământul Feuchtwangen referitor la mănăstirea maicilor din ordinul dominican din Augsburg⁵⁷.

5. Calea spre etatizare a arhivelor orășenești

După anul 1918 statutul Arhivelor orășenești din Transilvania s-a modificat treptat. Structura Arhivelor Statului din vechiul Regat al României s-a extins și asupra Transilvaniei. Primul pas în acest sens l-a constituit hotărârea Consiliului Dirigent al Transilvaniei de a înființa Arhivele Statului la Cluj, în anul 1920⁵⁸. Lipsa de spațiu și de personal au întârziat demararea activității permanente a noii instituții, cu aproape doi ani⁵⁹. În 1921 se constituise așa-numita Comisie a Arhivelor de la

⁵² Harald Zimmermann, *Nachrufe. Dr. Dr. h. c. Gustav Gündisch*, "Zeitschrift für Siebenbürgische Landeskunde", 20 (1997), p. 235-238 (235-236).

⁵³ Cf: G. Gündisch, *Das Sächsische Nationalarchiv im Jahre 1938*, "Siebenbürgische Vierteljahrschrift", 2 (1939), p. 161-167; Idem, *Das Sächsische Nationalarchiv im Jahre 1939*, "Siebenbürgische Vierteljahrschrift", 1 (1940), p. 119-125; Idem, *Das Sächsische Nationalarchiv im Jahre 1940*, "Siebenbürgische Vierteljahrschrift", 1 (1941), p. 61-67.

⁵⁴ Volumele apărute până în prezent: Franz Zimmermann und Carl Werner, *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*, I: 1191-1342, Sibiu, 1892; Franz Zimmermann, Carl Werner und Georg E. Müller, *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*, II: 1342-1390, Sibiu, 1897; III: 1391-1415, Sibiu, 1902; G. Gündisch, *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*, IV: 1416-1437, Sibiu, 1937; V: 1438-1457, București, 1975; Gustav Gündisch, Hertha Gündisch, Konrad G. Gündisch und Gernot Nussbacher, *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*, VI: 1458-1473, București, 1981; VII: 1474-1484, București, 1991.

⁵⁵ G. Gündisch, *Das Sächsische Nationalarchiv im Jahre 1938*, p. 162.

⁵⁶ Idem, *Zur Geschichte des Archivs der Stadt Hermannstadt*, p. 90.

⁵⁷ Idem, *Das Sächsische Nationalarchiv im Jahre 1940*, p. 67.

⁵⁸ *Arhivele înfruntând vremurile. Mărturii documentare* (coord. Comeliu-Mihail Lungu), București, 2006, p. 77-78.

⁵⁹ *Din istoria arhivelor ardelen. 75 de ani de la înființarea Arhivelor Statului Cluj* (coord. Ioan Drăgan, Ioan Dordea), Cluj-Napoca, 1995, doc. nr. 12, p. 287.

Cluj, după model austriac, cu scopul de a organiza și coordona activitatea serviciului Arhivelor Statului din Transilvania și Banat⁶⁰.

Subordonarea Arhivei sibiene Arhivelor regionale ale Statului cu sediul la Cluj, în anul 1923, nu a produs efecte asupra modului de organizare a instituției. La începutul anului 1926, Universitatea Națiunii Săsești a preluat conducerea exclusivă asupra arhivei sibiene. Ea s-a numit de atunci "Arhiva Națională Săsească". În anul 1937, Universitatea Națiunii Săsești s-a desființat⁶¹, averea sa fiind împărțită astfel: două părți a revenit diecezei Sibiu a Bisericii ortodoxe, iar o parte a revenit Bisericii evanghelice luterane⁶². Consistoriul regnicolar al Bisericii Evanghelice C. A. din România devine proprietarul Arhivei. O altă modificare importantă survine în 1941, când Arhiva Națională Săsească este integrată Institutului de cercetări al Grupului Etnic German din România. După încheierea celui de-al doilea război mondial, la Sibiu s-a înființat o direcție regională a Arhivelor Statului cu atribuții asemănătoare celei de la Cluj. Arhiva Statului din Sibiu a preluat integral în administrația sa fosta Arhivă Națională Săsească.

Arhiva orașului Bistrița a trecut, pe parcursul a aproape două decenii, printr-o adevărată aventură. De fapt, aventura ei, așa cum vom vedea mai jos, nu s-a încheiat nici până astăzi. În anul 1935, arhiva veche a orașului Bistrița, alături de arhiva districtului săsesc Bistrița, a fost transportată la Năsăud și integrată secției de arhivă a societății culturale "Muzeul Năsăudean", instituție înființată cu trei ani mai devreme. Către sfârșitul anului 1937, în locul Muzeului s-a înființat Subdirecția Arhivelor Statului Năsăud, care prelua astfel și arhiva orașului Bistrița. După cum se știe, în urma celui de-al doilea arbitraj de la Viena, nord-vestul Transilvaniei – inclusiv Bistrița – a fost cedat Ungariei. În 1942, administrația ungară a readus această arhivă de la Năsăud la Bistrița. În octombrie 1944, în contextul retragerii autorităților ungare, arhiva orașului a fost împachetată și transportată până în localitatea Kesztele, în apropierea lacului Balaton. Ea a fost retrocedată statului român după încheierea, în februarie 1947, a tratatului de pace dintre Puterile Centrale și Ungaria⁶³. Arhiva orașului Bistrița a fost restituită mai întâi Arhivelor Statului din București, de unde a ajuns, în anul 1953, în depozitele Arhivelor Statului din Cluj⁶⁴. Acolo se află și astăzi. Rațiunea pentru care arhiva orașului Bistrița a fost depusă în depozitele Arhivelor Statului din Cluj a constituit-o atunci, pe de o parte, lipsa de spațiu și de personal cu care se confrunta Filiala Arhivelor Statului Bistrița, iar pe de altă parte faptul că Bistrița se subordona, începând cu anul 1952, Serviciului regional al Arhivelor Statului Cluj. În 1981, Arhivele Statului din Bistrița au fost mutate într-o clădire nouă, special construită, înlăturându-se problema lipsei de spațiu. În mod regretabil, arhiva veche a orașului Bistrița nu a fost restituită nici atunci comunității de drept. Principii arhivistice esențiale, precum principiul teritorialității fondului

⁶⁰ *Arhivele înfruntând vremurile*, p. 82-84, 240.

⁶¹ M. Vlaicu, *op. cit.*, p. 34.

⁶² *Hermannstadt und Siebenbürgen*, p. 15.

⁶³ Ioan Mureșan, *Evoluția instituției Arhivelor Naționale în județul Bistrița Năsăud*, în *Arhivele – mărturie ale trecutului*, Bistrița 2008, p. 8-18; Cf. *Arhivele înfruntând vremurile*, p. 137, 142, 282; *Filiala Arhivelor Statului, județul Bistrița-Năsăud*, p. 33.

⁶⁴ G. Nussbächer, *Contribuții la istoricul arhivei Bistriței*, p. 21.

arhivistic sau principiul dreptului comunităților locale, reclamă realizarea actului de dreptate.

Arhiva orașului Brașov a fost mutată în vara anului 1923 din Casa Sfatului în clădirea așa numitului “bastion al fierarilor”. Arhiva se află aici și în prezent, în cadrul Arhivelor Statului Brașov. În timpul primului război mondial, în ajunul recuceririi Brașovului de către armatele Puterilor Centrale, armata română aflată în retragere a luat cu sine, din Arhiva Brașovului, la inițiativa profesorului Sterie Stinghe, colecțiile de documente Fronius, Schnell și Stenner⁶⁵. Ele au ajuns mai întâi la Arhivele Statului din București, în septembrie 1916. De aici, au fost transportate la Iași. În vara anului 1917, au fost duse la Moscova împreună cu tezaurul României⁶⁶. Arhivele au fost restituite de ruși Bucureștiului în iunie 1935, iar un an mai târziu cele trei colecții de documente prețioase au fost redat Arhivei orașului Brașov în cadrul unei festivități⁶⁷. Arhiva brașoveană a fost reorganizată în anul 1930, numindu-se Arhiva Istorică a Municipiului Brașov. S-a desființat în 1939, când a luat ființă Direcția regională a Arhivelor Statului Brașov. În aria ei de competență urmau a se încadra teritoriile județelor Brașov și Trei Scaune, aflate până atunci sub jurisdicția Direcției Regionale din Cluj⁶⁸.

Un moment important în destinul Arhivelor românești în general s-a petrecut la începutul anului 1951, atunci când ele au trecut de la Ministerul Învățământului Public în subordinea Ministerului Afacerilor Interne⁶⁹, a statului socialist. În anul anterior, se promulgase legea privind împărțirea administrativ-teritorială a României în regiuni și raioane, după model sovietic. Urmarea a fost resimțită și la nivelul Arhivelor. Astfel, la 1 ianuarie 1953 a luat ființă Serviciul Regional al Arhivelor Statului Stalin (Brașov). Acestuia i-au fost subordonate ca filială inclusiv Arhivele Statului din Sibiu⁷⁰, alături de alte filiale nou constituite: Blaj, Făgăraș și Sighișoara⁷¹. În această perioadă, activitatea profesională în Arhivele românești a fost reglementată prin normative și legi de inspirație sovietică.

După schimbarea din 1989 a început, și în Arhive, lungul drum al democratizării. Arhivele românești și cultura lor instituțională se află într-un amplu proces de tranziție către valorile și principiile arhivistice ale statelor membre ale Uniunii Europene. Pe masa Guvernului României se află noul proiect al Legii Arhivelor. Prin prevederile pe care le propune, recentul proiect – spre deosebire de

⁶⁵ E. Marin, *Arhiva Brașovului în anii 1916-1920*; 1936. *Arhivarul Fritz Schuster (1916-1927)*, “Cumidava”, 27 (2004), p. 235-238.

⁶⁶ *Arhivele înfruntând vremurile*, p. 54-55, 141-142, 146-147.

⁶⁷ E. Marin, *op. cit.*, p. 238.

⁶⁸ Elena Moisuc, *Serviciul Arhivelor Statului, Regiunea Brașov*, “Revista Arhivelor”, 1962, 2, p. 281-282 (281); *Arhivele înfruntând vremurile*, p. 194, 197; cf. *Filiala Arhivelor Statului, județul Brașov*, p. 12.

⁶⁹ Arhivele de stat instituționalizate, înțelegându-se aici în principal cele din Vechiul Regat, au fost administrate de către Ministerul Instrucțiunii (cu diferitele sale denumiri ulterioare) o perioadă de aproape opt decenii, începând cu anul 1862. Se cuvine a se sublinia acest aspect. Ministerul Educației a fost pus în situația de a gestiona Arhivele în perioadele dificile, în special din intervalul celor două conflagrații mondiale, din prima jumătate a secolului al XX-lea.

⁷⁰ M. Vlaicu, *op. cit.*, p. 41; cf. *Filiala Arhivelor Statului, județul Brașov*, p. 14.

⁷¹ *Ibidem*, p. 12.

legea în vigoare care datează din 1996 – oferă premise pentru renașterea Arhivelor orășenești.

Die Staatsarchiv Hermannstadt (Sibiu), Bistritz (Bistrița) und Kronstadt (Brașov) in Siebenbürgen – ein historischer Rückblick *Zusammenfassung*

Die Stadtarchive von Hermannstadt, Bistritz und Kronstadt haben sich schon seit der vormodernen Zeit ihren Platz in der Geschichte gesichert, und zwar im 16. Jahrhundert, als die ersten Archivinventare erstellt wurden.

Die Entwicklung dieser Stadtarchive wurde im Laufe der Zeit von mehreren Historikern und Archivaren untersucht und darüber zahlreiche Untersuchungen veröffentlicht.

Die Absicht der vorliegenden Abhandlung ist es, die Ergebnisse der bisherigen Forschungen auf diesem Gebiete zusammenzufassen und die wichtigen Zyklen in der Existenz der Stadtarchive hervorzuheben: ihre anfängliche Tätigkeit, ihre Entwicklung im Lauf der Zeit und ihr Ende durch die Verstaatlichung und Eingliederung in ein zentrales Archivsystem. Der Vorstellung der dokumentarischen Werte dieser Archive wird besondere Aufmerksamkeit gewidmet, abenso auch dem menschliche Faktor, nämlich den bedeutenden Archivaren, die zeitweilig diese Stadtarchive zu wichtigen Bestandteilen der Gesellschaft aufwerteten.